

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

6 listopada 2025 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Beata Janiszewska (przewodniczący)

SSN Marcin Łochowski

SSN Dariusz Pawłyszczke (sprawozdawca)

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 6 listopada 2025 r. w Warszawie
skargi kasacyjnej G.K. i A.K.

od wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 23 czerwca 2022 r., I ACa 484/21,
w sprawie z powództwa syndyka masy upadłości Bank spółki akcyjnej
w W.

przeciwko G.K. i A.K.

o zapłatę,

oraz z powództwa wzajemnego G.K. i A.K.

przeciwko syndykowi masy upadłości Bank spółki akcyjnej

w W.

o zapłatę,

**1. uchyla zaskarżony wyrok w pkt 1. w części zastrzegającej
prawo zatrzymania oraz oddalającej powództwo wzajemne i w tej
części przekazuje sprawę Sądowi Apelacyjnemu w Warszawie
do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach
postępowania kasacyjnego;**

2. oddala skargę kasacyjną w pozostałej części.

(G.G.)

UZASADNIENIE

Wyrokiem z 17 marca 2021 r. Sąd Okręgowy w Warszawie oddalił powództwo banku przeciwko kredytobiorcom o zapłatę 932 751,02 zł z odsetkami z tytułu spłaty wypowiedzianego kredytu oraz – na skutek powództwa wzajemnego – zasądził od banku na rzecz kredytobiorców 330 895,98 zł z odsetkami z tytułu zwrotu spłat dokonanych w wykonaniu nieważnej umowy kredytu.

Wyrokiem zaskarżonym skargą kasacyjną Sąd Apelacyjny w Warszawie, na skutek apelacji banku od obu rozstrzygnięć (o powództwie i o powództwie wzajemnym), zmienił wyrok Sądu pierwszej instancji w ten sposób, że zasądził solidarnie od kredytobiorców na rzecz banku 629 505,05 zł z odsetkami z tytułu zwrotu wypłaconej sumy kredytu, zasądził od banku na rzecz kredytobiorców po 165 447,99 zł z odsetkami do 22 czerwca 2022 r. tytułem zwrotu spłat, oddalił powództwo wzajemne o odsetki za opóźnienie w pozostałym zakresie oraz zastrzegł, że spełnienie świadczeń zasądzonych na rzecz kredytobiorców nastąpi po zaoferowaniu przez nich bankowi solidarnie kwoty 629 505,05 zł.

Sąd odwoławczy ustalił, że 13 września 2006 r. poprzednik prawny powodowego banku zawarł z pozwanymi małżonkami umowę kredytu w wysokości 629 505,05 zł, indeksowanego do franka szwajcarskiego (CHF). Spłata kredytu miała nastąpić w 360 miesięcznych równych ratach kapitałowo-odsetkowych. Zgodnie z umową wypłacona suma 629 505,05 zł została przeliczona na 260 448,93 CHF, według kursu kupna CHF określonego w dniu wypłaty w tabeli kursowej banku dla kredytów dewizowych oraz indeksowanych kursem walut obcych. Spłata miała następować w złotych według harmonogramu wskazującego wysokość raty w CHF. Kwota raty w złotych była obliczana według kursu sprzedaży CHF określonego w dniu spłaty w powołanej wyżej tabeli kursowej. Postanowienia umowy dotyczące klauzul indeksacyjnych, w tym przewidujące stosowanie do przeliczeń walutowych tabeli kursowej banku, nie zostały indywidualnie uzgodnione. W związku z zaległościami w spłatach powodowy bank, który przejął prawa i obowiązki z umowy,

w kwietniu 2015 r. wypowiedział umowę kredytu i 29 lipca 2015 r. wniósł pozew inicjujący niniejszą sprawę. Do wniesienia pozwu kredytobiorcy dokonali spłat w wysokości 330 895,98 zł. Przy tym w 2013 r. małżeństwo kredytobiorców zostało rozwiązane przez rozwód.

Sąd drugiej instancji uznał, że postanowienia umowy kredytu, które uprawniają bank do jednostronnego ustalenia kursów walut, są nietransparentne, obarczają kredytobiorcę nieprzewidywalnym ryzykiem oraz naruszają równorzędność stron. Postanowienia takie nie wiążą konsumenta (art. 385¹ k.c.). Ponieważ postanowienia te określają główne świadczenia stron, to ich eliminacja z umowy musi prowadzić do jej upadku.

Sąd odwoławczy uznał, że żądanie przez powodowy bank zwrotu niespłaconego kredytu z oprocentowaniem, w następstwie wypowiedzenia umowy, mieści w sobie żądanie zasądzenia zwrotu świadczenia nienależnego w następstwie ewentualnego upadku umowy kredytu. Podstawą faktyczną powództwa był fakt wypłacenia kredytobiorcom sumy kredytu i niedokonanie jej zwrotu. Bank przytoczył zatem fakty uzasadniające żądanie zasądzenia dochodzonej kwoty na podstawie art. 405 w zw. z art. 410 § 1 k.c. w razie stwierdzenia upadku umowy. Przyjęcie przez sąd innej podstawy prawnej zasądzenia świadczenia niż wskazana w pozwie nie stanowi wyjścia poza granice żądania określone w art. 321 § 1 k.p.c. Powód ma obowiązek przytoczenia jedynie faktów uzasadniających żądanie (art. 187 § 1 pkt 2 k.p.c.), a konstrukcja podstawy prawnej rozstrzygnięcia należy do sądu. Sąd nie może wyjść poza faktyczną podstawę pozwu, a wskazane przez stronę powodową przepisy prawa materialnego, mające stanowić podstawę powództwa, nie wiążą sądu.

Sąd drugiej instancji wskazał, że istnieje też odmienna linia orzecznicza, wykluczająca zasądzenie określonego świadczenia pieniężnego na podstawie przepisów o bezpodstawnym wzbogaceniu, w sytuacji gdy powód domaga się spełnienia świadczenia (wykonania zobowiązania) na podstawie nieważnej umowy. Jednak orzeczenia te nie przystają do sytuacji, jaka może wystąpić w przypadku skorzystania przez kredytobiorcę z ochrony konsumenckiej i specyficznej bezskuteczności niedozwolonego postanowienia umownego tylko wobec

konsumenta, a w konsekwencji upadku umowy w związku z nieudzieleniem następnie przez konsumenta zgody na niedozwolone postanowienie umowne. Odmierna jest bowiem sytuacja w przypadku nieważności bezwzględnej umowy, istniejącej od początku, od sytuacji, w której niedozwolone postanowienie umowne jest wprawdzie od początku, z mocy prawa, dotknięte bezskutecznością, ale konsument może udzielić następnie zgody na to postanowienie i w ten sposób przywrócić mu skuteczność z mocą wsteczną. Dlatego powództwo banku podlegało uwzględnieniu do wysokości wypłaconego kredytu.

Powództwo wzajemne kredytobiorców o zwrot dokonanych spłat także podlegało uwzględnieniu, lecz ze względu na ustanie wspólności majątkowej na skutek rozvodu (fakt ujawniony dopiero w postępowaniu apelacyjnym) każdemu z kredytobiorców przysługuje połowa dochodzonej wierzytelności (kredytobiorcy oświadczyli, że kredyt spłacali w równych częściach).

Sąd odwoławczy uznał umowę kredytu za umowę wzajemną i uwzględnił podniesiony przez bank zarzut zatrzymania. Przyjął przy tym, że skuteczne skorzystanie przez dłużnika z prawa zatrzymania wzajemnego świadczenia pieniężnego wyłącza opóźnienie w spełnieniu tego świadczenia, wobec czego nie jest zasadne roszczenie kredytobiorców o odsetki za okres od dnia następnego od skorzystania przez bank z zarzutu zatrzymania.

Pozwani kredytobiorcy w skardze kasacyjnej wniesli o uchylenie wyroku Sądu drugiej instancji w części zmieniającej wyrok Sądu Okręgowego przez zasądzenie zapłaty na rzecz banku oraz przez oddalenie powództwa wzajemnego o odsetki i zastrzeżenie zapłaty po zaoferowaniu bankowi kwoty 629 505,05 zł, zarzucając naruszenie przepisów postępowania, tj. art. 321 § 1 w zw. z art. 156² k.p.c. przez uznanie, że żądanie banku zwrotu niespłaconego kredytu z oprocentowaniem mieści w sobie żądanie zwrotu świadczenia nienależnego, a także naruszenie prawa materialnego:

1) art. 496 k.c. w zw. z art. 69 ust. 1 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe przez uznanie umowy kredytu za umowę wzajemną i nieuprawnione zastosowanie prawa zatrzymania;

2) art. 385¹ k.c. w zw. z art. 9 i 76 Konstytucji oraz art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (dalej: „dyrektywa 93/13”) przez uwzględnienie zarzutu zatrzymania zgłoszonego przez bank bez uprzedniego wezwania do zapłaty, co do skutkowało niemożnością realizacji długoterminowego celu ustanowionego w art. 7 dyrektywy 93/13;

3) art. 496 i 497 k.c. przez przyjęcie, że prawo zatrzymania może mieć zastosowanie do wzajemnego zwrotu świadczeń wzajemnych;

Po wniesieniu skargi kasacyjnej Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy w Warszawie postanowieniem z 20 lipca 2023 r. ogłosił upadłość powodowego banku. Postanowieniem z 15 września 2023 r. Sąd Najwyższy zawiesił postępowanie kasacyjne i wezwał syndyka masy upadłości do udziału w sprawie, a następnie postanowieniem z 8 listopada 2023 r. podjął postępowanie z udziałem syndyka.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

1. Na wstępie należało rozważyć dopuszczalność podjęcia w całości postępowania z udziałem syndyka masy upadłości banku na podstawie art. 180 § 1 pkt 5 lit. b k.p.c., ponieważ powołany w tym przepisie wyjątek – art. 145 ust. 1 pr.upadł. – pozwala na prowadzenie przeciwko syndykowi postępowania o wierzytelność, która podlega zgłoszeniu do masy upadłości, dopiero po prawomocnej odmowie umieszczenia na liście wierzytelności. Sprawą objętą hipotezą art. 145 ust. 1 pr.upadł. jest też sprawa z powództwa wzajemnego. Jednak w postępowaniu kasacyjnym Sąd Najwyższy co do zasady nie rozpoznaje powództwa o świadczenie, czyli nie prowadzi postępowania o wierzytelność. Sąd Najwyższy orzeka o wyroku sądu drugiej instancji i może orzec o wierzytelności tylko na podstawie art. 398¹⁶ k.p.c., co jednak w przypadku pozwanego w upadłości dopuszczalne jest dopiero po spełnieniu warunku z art. 145 § 1 pr.upadł. Zatem Sąd Najwyższy prowadzi postępowanie kasacyjne w całym zakresie zaskarżenia, lecz nawet w przypadku spełnienia warunków z art. 398¹⁶ i 386 § 1 k.p.c. nie może zmienić wyroku sądu pierwszej instancji co do wierzytelności przeciwko upadłemu i ogranicza się wówczas

do uchylenia wyroku sądu drugiej instancji, a dopiero ten sąd zawiesza postępowanie apelacyjne.

2. Zasadny jest zarzut naruszenia prawa materialnego przez uznanie umowy kredytu za umowę wzajemną i zastosowanie prawa zatrzymania w stosunku do świadczenia zasądzonego na rzecz kredytobiorców (zarzut oznaczony wyżej jako 1. i 3.). W uchwale składu siedmiu sędziów z 19 czerwca 2024 r., III CZP 31/23 (OSNC 2025, nr 3, poz. 25), Sąd Najwyższy uznał, że prawo zatrzymania nie przysługuje stronie, która może potrącić swoją wierzytelność z wierzytelności drugiej strony. W uzasadnieniu uchwały Sąd Najwyższy wskazał, że prawo zatrzymania może przysługiwać tylko w przypadku świadczeń różnorodnych. Zagadnienie prawa zatrzymania w przypadku umowy kredytu wprost rozstrzyga uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 5 marca 2025 r., III CZP 37/24 (OSNC 2025, nr 11, poz. 98), stanowiąca, że w razie dochodzenia od banku zwrotu świadczenia spełnionego na podstawie umowy kredytu, która okazała się niewiążąca, bankowi nie przysługuje prawo zatrzymania na podstawie art. 496 w zw. z art. 497 k.c.

3. Przeciwno zastosowaniu prawa zatrzymania był także skierowany niezasadny zarzut naruszenia art. 385¹ k.c. (zarzut 2.). Przepis ten, nawet przy uwzględnieniu powołanych w skardze przepisów Konstytucji i dyrektywy 93/13, nie może być uznany za regulujący prawo zatrzymania. Wobec nieprzysługiwania bankowi prawa zatrzymania na podstawie art. 496 w zw. z art. 497 k.c., szersze omówienie zarzutu naruszenia art. 385¹ k.c. jest zbędne.

4. Nie jest zasadny zarzut naruszenia art. 321 § 1 k.p.c. przez uwzględnienie powództwa banku do wysokości wypłaconego kredytu. W pozwie bank wniósł o zapłatę 932 751,02 zł z tytułu rat kredytu wymagalnych przed jego wypowiedzeniem ze skapitalizowanymi odsetkami oraz reszty kredytu, wymagalnej na skutek wypowiedzenia. Skarżący podnieśli, że warunkiem zasądzenia na rzecz banku zwrotu wypłaconego kredytu jako świadczenia nienależnego była zmiana powództwa zgodnie z art. 193 § 1 k.p.c. Tymczasem bank nie zmienił powództwa nawet po uprzedzeniu w trybie art. 156² k.p.c. przez Sąd Apelacyjny na rozprawie 17 lutego 2022 r., że roszczenie banku może zostać rozpoznane w oparciu o przepisy o nienależnym świadczeniu.

W świetle art. 187 § 1 pkt 1 i 2 k.p.c. w sprawie o świadczenie rzeczy oznaczonych tylko co do gatunku, w szczególności o świadczenie pieniężne, roszczenie jest identyfikowane przez wysokość żądanego świadczenia oraz fakty, na których powód opiera swoje żądanie. Niekiedy to samo żądanie, niezależnie od jego podstawy faktycznej, może być uzasadnianie różnymi, alternatywnymi podstawami prawnymi i zmiana podstawy prawnej nie zmienia jego tożsamości w rozumieniu art. 321 § 1 k.p.c. Podstawą faktyczną żądania zapłaty kwoty pieniężnej na skutek wypowiedzenia umowy kredytu są następujące fakty: wypłacenie kredytu, wypowiedzenie umowy oraz przede wszystkim – zawarcie umowy kredytu, która określa świadczenia należne od kredytobiorców, w szczególności odsetki należne do dnia wypowiedzenia, a czasami także na wypadek wypowiedzenia, a ponadto zasady indeksacji w przypadku kredytów indeksowanych. Natomiast podstawą faktyczną żądania zapłaty sumy pieniężnej z tytułu zwrotu nienależnego wypłaconego kredytu jest sam fakt wypłaty tej kwoty bez podstawy prawnej. To kredytobiorcę obciąża wówczas ciężar powołania się na umowę czyniącą wypłatę świadczeniem należnym. W sprawie o zwrot świadczenia nienależnego powoda (wierzyciela) nie obciąża ciężar udowodnienia nieistnienia zobowiązania. Dopiero w przypadku powołania się pozwanego na umowę przyznającą mu prawo do tego świadczenia, powoda obciąża ciężar wykazania, że powołane przez pozwanego umowa nie jest ważną podstawą świadczenia (np. jest nieważna lub nastąpiło skuteczne odstąpienie – art. 410 § 2 k.c.). Prawidłowa jest zatem teza Sądu drugiej instancji, że podstawa faktyczna żądania zwrotu kredytu na skutek wypowiedzenia mieści w sobie podstawę faktyczną zwrotu wypłaconej sumy kredytu jako świadczenia nienależnego.

W niniejszej sprawie to kredytobiorcy w odpowiedzi na pozew powołali się na nieważność umowy kredytu, w sprawie o zwrot kredytu na skutek jego wypowiedzenia. W takiej sytuacji bank nie może utracić prawa do zwrotu wypłaconej sumy tylko dlatego, że podtrzymuje swoje stanowisko o ważności umowy. Powstaje zagadnienie, czy wówczas jedyną drogą do dochodzenia zwrotu wypłaconej sumy jest rozszerzenie powództwa o żądanie ewentualne, na wypadek oddalenia powództwa o zwrot wypowiedzianego kredytu z odsetkami. Sąd odwoławczy uznał,

że zgłoszenie żądania ewentualnego nie było konieczne, gdyż sąd i tak jest uprawniony w takiej sytuacji do oceny żądania pozwu na podstawie art. 410 § 2 k.c.

Powyższa teza Sądu Apelacyjnego jest prawidłowa. Bankowi zawsze przysługuje zwrot wypłaconej sumy albo na mocy umowy – w ratach, albo jednorazowo jako zwrot świadczenia nienależnego. Podobna sytuacja zachodzi w przypadku wielu innych umów przewidujących zwrot przedmiotu świadczenia otrzymanego uprzednio od drugiej strony. Przy umowach tego rodzaju, tj. przewidujących zwrot przedmiotu świadczenia otrzymanego od drugiej strony, podstawa faktyczna żądania zwrotu przedmiotu świadczenia w oparciu o umowę mieści w sobie podstawę faktyczną żądania zwrotu jako świadczenia nienależnego. Wymaganie od dochodzącego zwrotu na podstawie umowy, aby zgłaszał w pozwie żądanie ewentualne zwrotu tego samego jako świadczenia nienależnego, licząc się z oceną umowy jako nieważnej, byłoby zbędną komplikacją procesu. Mogłoby to np. prowadzić do zbędnego sporu o ważność umowy. Jeżeli na mocy umowy powstał obowiązek zwrotu świadczenia otrzymanego uprzednio od drugiej strony, to ważność umowy jest nieistotna. Zarówno w przypadku ważności, jak i nieważności umowy istnieje obowiązek zwrotu przedmiotu świadczenia. Dlatego podmiot dochodzący zwrotu przedmiotu świadczenia nie musi zgłaszać żądania ewentualnego na wypadek nieważności umowy.

W wyroku z 11 września 2025 r., II CSKP 211/24, Sąd Najwyższy uznał, że pozew banku o spłatę wypowiedzianego kredytu przerwał bieg przedawnienia roszczenia o zwrot sumy kredytu jako świadczenia nienależnego, co umożliwiło uznanie za skuteczne oświadczenia banku o potrąceniu w procesie o zwrot spłat, wytoczonym przez kredytobiorcę. W uzasadnieniu wyroku Sąd Najwyższy zwrócił uwagę, że uznanie żądania zwrotu przedmiotu świadczenia za to samo roszczenie w rozumieniu art. 123 § 1 pkt 1 k.c., niezależnie od podstawy prawnej, nie jest sprzeczne z uchwałą pełnego składu Izby Cywilnej Sądu Najwyższego z 25 kwietnia 2024 r., III CZP 25/22 (OSNC 2024, Nr 12, poz. 118), stanowiącą w pkt 3, że w przypadku, gdy umowa kredytu nie wiąże, powstają samodzielne roszczenia o zwrot nienależnego świadczenia na rzecz każdej ze stron tej umowy (tzw. teoria dwóch kondykcji). Uchwała stoi na przeszkodzie zmniejszaniu sumy zwrotu należnego jednej ze stron o sumę zwrotu należnego drugiej stronie (chyba że doszło

do skutecznego potrącenia), lecz nie stanowi przeszkody do alternatywnego uzasadnienia żądania zwrotu wypłaconej sumy kredytu.

W niniejszej sprawie powodowy bank nie przytoczył alternatywnego uzasadnienia, lecz z chwilą uprzedzenia przez Sąd Apelacyjny o alternatywnej podstawie oceny żądania banku, ewentualne oświadczenie procesowe banku było bez znaczenia. Przy tym naruszenie art. 156² k.p.c. nie może być podstawą skargi kasacyjnej, nawet jeżeli nie było podstaw do takiego uprzedzenia. Naruszenie tego przepisu może być skuteczną podstawą skargi tylko w przypadku jego niezastosowania, czyli nieuprzedzenia stron i mimo to wydania następnie orzeczenia na podstawie materialnoprawnej niepowołanej przez żadną ze stron. Strona zaskoczona zastosowaną przez sąd kwalifikacją prawną żądania pozwu lub zarzutu pozwanego może podnieść, że w przypadku uprzedzenia przytoczyłaby okoliczności mogące prowadzić do odmiennej oceny prawnej i dlatego sąd powinien uprzedzić o możliwości zmiany kwalifikacji. Jeżeli jednak sąd, jak w niniejszej sprawie, przed zamknięciem rozprawy uprzedził strony o możliwości zastosowania podstawy prawnej rzeczywiście następnie zastosowanej przy orzekaniu, to przedmiotem zarzutów kasacyjnych może być tylko zastosowanie tej podstawy, a nie fakt uprzedzenia stron przez sąd. Analogiczna sytuacja zachodzi w przypadku przeprowadzenia dowodu mimo podstaw do jego pominięcia, np. ze względu na powołanie dowodu po terminie. Tylko pominięcie dowodu z naruszeniem przepisów postępowania może być skuteczną podstawą skargi kasacyjnej. Wnioski z przeprowadzonego dowodu zawsze należy uwzględniać (art. 233 k.p.c.).

Uprzedzenie przez Sąd o możliwości zastosowania art. 410 k.c. uczyniło także nieistotnym hipotetyczne rozszerzenie przez bank powództwa o żądanie ewentualne. Nawet przy przyjęciu poglądu skarżących, że zasądzenie na rzecz banku zwrotu sumy kredytu wymagało zmiany powództwa, to bank nie może ponieść negatywnych konsekwencji niedokonania zmiany powództwa, skoro został uprzedzony o możliwości oceny jego roszczenia na podstawie art. 410 k.c., czyli w istocie o zbędności takiej zmiany powództwa.

Zarzut naruszenia przepisów postępowania, tj. art. 321 § 1 oraz art. 156² k.p.c., jest niezasadny.

5. Biorąc powyższe pod uwagę Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. oddalił skargę kasacyjną kredytobiorców co do uwzględnionej przez Sąd drugiej instancji części powództwa banku. Natomiast w części skargi skierowanej przeciwko rozstrzygnięciu o powództwie wzajemnym kredytobiorców (przez uwzględnienie apelacji banku co do zarzutu zatrzymania i odsetek od podniesienia tego zarzutu) skarga kredytobiorców była uzasadniona (naruszenie art. 496 w zw. z art. 497 k.c.) i Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ k.p.c. uchylił zaskarżony wyrok w tej części i przekazał sprawę Sądowi drugiej instancji do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Marcin Łochowski

Beata Janiszewska

Dariusz Pawłyszcz

(M.M.)

[SOP]